

PROTOKOL

2023 | YIL 4 SAYI 1

KARADENİZ TEKNİK
ÜNİVERSİTESİ
STRATEJİK ARAŞTIRMA
MERKEZİ DERGİSİ

İbn Haldun'un Medeniyet Düşüncesi Üzerine

Tülay DEMİR

*Toplumsal Cinsiyet ve Kadınların Siyasal
Hayattaki Rolü*

Bahriye ESELER

Adalet Dairesi: Adil Düzenin Esasları

Erol ŞİMŞEK

*Türk Siyasal Partilerinin İsim Seçimlerinin
Analizi*

**Selcen
ALTINBAŞ-UMUT**

Akademik Kıskançlık

**Coşkun Can
AKTAN**

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Suna ERSAVAŞ KAVANOZ

Doç. Dr. Abdullah UZUN

EDİTÖR YARDIMCILARI

Öğr. Gör. Fatma NALBANT

Arş. Gör. Nisa ERDEM

Arş. Gör. Tülay DEMİR

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Bünyamin ER (Yönetim Bilişim Sistemleri)

Prof. Dr. İsmail KÖSE (Uluslararası İlişkiler)

Doç. Dr. Umut ÜZAR (İktisat)

Doç. Dr. Vahit GÜNTAY (Uluslararası İlişkiler)

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YADİGAROĞLU (Sosyoloji)

İLETİŞİM

Karadeniz Teknik Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, No:2-06

Telefon: 04623773227

Faks: +90 462 325 3205 – 325 3185

E-Posta: sam@ktu.edu.tr

Web: www.ktu.edu.tr/sam

Yayın Türü:

Ulusal Süreli

**KARADENİZ TEKNİK
ÜNİVERSİTESİ**

**STRATEJİK
ARAŞTIRMA MERKEZİ**

PROTOKOL DERGİSİ

SAHİBİ

Doç. Dr.
Özgür TÜFEKÇİ

Karadeniz Teknik
Üniversitesi
Stratejik Araştırma
Merkezi Müdürü

KTÜ SAM Protokol Dergisi kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme ve sosyoloji başta olmak üzere sosyal bilimler alanında, kısa makalelere yer veren hakemli, akademik bir dergidir. Kısa makalelerin yanı sıra rapor, derleme, konferans notları, örnek olay, kitap tanıtımı vb. makale dışı yazılara da dergi bünyesinde her sayıda belirli oranda yer verilecektir.

KTÜ SAM Protokol Dergisi Şubat ve Ağustos aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.

Dergide yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yazarlara aittir; Derginin sorumluluğu yoktur.

**KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ**
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

PROTOKOL

2023 | YIL 4 SAYI 1

KARADENİZ TEKNİK
ÜNİVERSİTESİ
STRATEJİK ARAŞTIRMA
MERKEZİ DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

<i>Kısa makale</i>	İbn Haldun'un Medeniyet Düşüncesi Üzerine <i>Tülay Demir</i>	6-17
<i>Kısa makale</i>	Toplumsal Cinsiyet ve Kadınların Siyasal Hayattaki Rolü <i>Bahriye Eseler</i>	19-25
<i>Kısa makale</i>	Adalet Dairesi: Adil Düzenin Esasları <i>Erol Şimşek</i>	27-36
<i>Kısa makale</i>	Türk Siyasal Partilerinin İsim Seçimlerinin Analizi <i>Selcen Altınbaş-Umut</i>	38-44
<i>Kısa makale</i>	Akademik Kıskançlık <i>Coşkun Can Aktan</i>	46-59

PROTOKOL

AKADEMİK KISKANÇLIK

INVIDIA FESTOS DIES NON AGIT

**Akademik Vasatlık Kültüründe Haset, Kıskançlık,
Çekememezlik Peşinde Koşan Akademik Zevatlar**

Prof. Dr. Coşkun Can Aktan

Dokuz Eylül Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ccan.aktan@deu.edu.tr

ÖZ

Akademisyenler diğer insanların sahip olduğu duygu, sezgi ve ruh haletinden tamamen farklı psikolojiye sahip varlıklar değildir. Tıpkı diğer insanlar gibi onlar da kendilerinde olmayan şeyleri (zenginlik, statü, başarı vb.) kıskanırlar. Ancak diğer insanlardan farklı olarak akademisyenlere haz veren başkaca unsurlar vardır. Yazdığı eserler ile akademik saygınlık ve itibar sahibi olan bir akademisyenin meslektaşları tarafından kıskanılmasının yaygın bir durum olduğu söylenebilir. Makam, unvan, kadro, terfi ve daha birçok konu etrafında bazen zararsız kıskançlıklar (haset); bazen de küslüklere ve düşmanlıklara varan aşırı kıskançlıklar ortaya çıkabilir. Bu kısa yazıda genel olarak kıskançlık ve özel olarak da akademik kıskançlık kavramı ve türleri açıklandıktan sonra, akademik kıskançlığın ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm önerileri sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Haset, çekememezlik, kıskançlık, akademik kıskançlık

Giriş

İyilikten Doğan Kötülükler adını taşıyan kitabımdaki sözlerimi buraya taşıyarak yazıma başlamak istiyorum: “Hayatı pastırma üzerine kurulu bir öğretmen insan ile kendini bilime adanmış bir profesör arasındaki fark nedir acaba? Kendine ve sahip olduğu unvanına saygı duyan idealist bir bilim insanı, gözlerinin cevherlerini kitaplarda eskitir; bir diğeri ise sittinsene profesörlük sisteminde profesör unvanı ile yan gelir yatar!... Her ikisi de aynı kurumda çalışır... “Homo vasatus”ların istila ettiği bir akademik kültürde kendini bilime adanmış olan O “homo enayus”un katlandığı maliyetler nelerdir acaba?” (Aktan, 2019: 19).

Kıskançlık, çekememezlik, haset...

Engellemeler, zorluk çıkarmalar, destek değil, köstek olmalar...

Dışlamalar, taşlamalar, ötekileştirmeler, yok saymalar...

Vasatlar hep bir ağızdan erişemedikleri ya da ulaşamadıkları meslektaşlarını “kendini beğenmiş” ya da “egosu yüksek”

diyerek suçlarlar... Dedikodu üretmekten, karalama yapmaktan geri durmazlar...

Eski bir Roma atasözünün dediği gibi: *Invidia Festos Dies Non Agit.*

Yani, "çekememezlik durmak eğlenmek bilmez."

İngiliz düşünür, hukukçu, yazar ve devlet adamı Francis Bacon çekememezliği "aylak bir tutku" olarak yorumlar. Ona göre "çekememezlik güneş ışınlarını andırır; sırtlara, dik yamaçlara, düzlüklerden daha kızgın vurur" (Bacon, 2018: 48).

Aylak bir insanın durmaksızın başkalarını engellemek, yolunu kesmek için kötü düşüncelerle meşgul olması ne tezat değil mi!

1. Terminoloji: Haset, Kıskançlık, Çekememezlik...

Haset, kıskançlık ya da çekememezlik... Bunlar az ya da çok her insanın doğasında ya da başka bir ifadeyle insanın fitratında var olan genetik ve kısmen sonradan görerek ve yaşayarak örnek aldığı özelliklerdir. Daha yeni doğmuş bir bebeğin gelişmesinin ilk yıllarında; daha sonra ergenlik çağındaki romantik ilişkilerinde; evlilik dönemindeki üçüncü kişinin araya girme tehlikesinin varlığında, meslek yaşamında, kariyer aşamasında, kısaca işte, okulda, politikada ve her yerde bu duygular karşımıza çıkar.

Haset, kıskançlık, çekememezlik (ya da çekemezlik) kavramlarını gündelik yaşamda aynı anlamlara gelmek üzere kullanırız.¹ Fakat haset ile kıskançlık arasında bir fark olduğu söylenebilir. Haset bir kişinin bir başkasının sahip olduğu şeyleri (mal, mülk, güzellik, zenginlik, saygınlık, başarı vb.) elde edemediği durumlarda ya da diğer bir kişinin bu şeylere sahip olmamasını dilediğinde ortaya çıkan bir negatif duygudur. Bir başka ifadeyle, haset bir başkasının sahip olduğu şeyi elde etme arzusu ve tutkusu dolayısıyla ortaya çıkan bir duygudur. İmrenme, gıpta etme, hayranlık duyma pozitif bir duygu iken, haset olumsuz bir duyguya işaret eder. Hayal kırıklığı, üzüntü, içerleme, öfke bu tür negatif duygulardır. Haset, bir kişinin başkasının sahip olduğu şeyi elde etme arzusu ile içinden adeta koparıp atmadığı negatif duygudur. Kıskançlık ise olumsuz duygunun daha da ileri aşamaya giderek zarar verme eyleminin ortaya çıkmasıdır. Kıskançlıkta daha üstün niteliklere ya da daha değerli varlıklara (eşyalara) sahip olan kişinin bunlara sahip olmaması için gösterilen aktif bir engelleme çabasından söz edilebilir. Bu basit bir dedikodu, karalama, kötüleme olabileceği gibi çok daha ileri giderek ciddi patolojik vakalara, hatta ciddi yaralama ve ölümlere sebebiyet verebilir.

¹ Biz de bu çalışmada haset ve kıskançlık terimlerini ayırım yapmadan eş anlamlı olarak kullandık. Çalışmamızda ağırlıklı olarak "kıskançlık" kavramını kullanmış bulunuyoruz. Gündelik yaşamımızda da haset, çekememezlik, kıskançlık kavramlarını aralarındaki ince farklılıkları dikkate almadan çoğunlukla aynı anlamda kullanırız.

Özetle, kıskançlık (jealousy), haset (envy) duygusunun daha da ilerlemiş halidir. Tekrar vurgulamak gerekirse, bir kişi başkasında olan fakat kendisinde var olmayan bir şeyi kendisi için ister; fakat karşısındakinin ondan mahrum kalması için çaba gösterir. “Eldede etme söz konusuysa haset, muhafaza etme söz konusuysa kıskançlık geçerlidir diyebiliriz.”²

Haset ve kıskançlık arasındaki bu ayrım dışında “çekememezlik” ve “kem göz” kavramlarına da kısaca değinelim. Francis Bacon Denemeler adlı eserinde çekememezliğin İncil içerisinde “kem göz” diye anıldığını hatırlatır; yıldız falcılarının, yıldızların kötü etkilerini uğursuz belirtiler diye adlandırdıklarını ifade eder. Batıl inançta, kem gözün yaydığı bir etkinin ya da saçtığı bir ışığın çekememezlikte payı olduğunu söyler (Bacon, 2018: 25).

Organizasyonlarda tembellik, rehavet ve atalet içerisinde varlığını sürdürmeye çalışan yeteneksiz ve kifayetsiz kişiler, üstün yetenekli kişilere karşı belki de insan doğasında var olan haset duygusunu su yüzüne çıkararak kıskançlık ve çekememezlik davranışı sergilerler. Bu davranışlar pasif ve gizli olabileceği gibi aktif ve tahripkâr bir duruma da dönüşebilir. Yüksek seviyede ehliyetsiz, yeteneksiz ve kifayetsiz vasatlar adeta kendi kendine oluşan bir aşağılık duygusu altında ezilmişlik hissiyatına kapılırlar ve bunu kıskançlık olarak dışarıya yansıtırlar. Sonuçta, yeteneksiz ve kifayetsiz vasatlar, organizasyonda başarılı olan insanları engelleme, yıldırma, bezdirme yolunu seçerler. Ünlü yönetim gurularından C. N. Parkinson, haset, çekememezlik ve kıskançlık duygularına sahip yeteneksiz kişilerin vücut hormonlarının kendiliğinden oluşturduğu bu durumu “injelitance” hastalığı olarak adlandırır. Parkinson, “injelitance” hastalığına yakalanmış kişiyi ise “injelititis” olarak adlandırır.³

2. Tipoloji: Haset, Kıskançlık, Çekememezlik...

Terimler arasındaki farklılıkları bu şekilde kısaca not ettikten sonra bizim bu çalışmada kullanmayı tercih ettiğimiz kıskançlığın türlerini kısaca özetlemeye çalışalım. Önceki açıklamalarımızda belirttiğimiz üzere kıskançlık doğumda başlar, aile içinde gelişir, okulda, işte ve fırsat bulduğu her yerde filiz açar ve yayılır. Kardeşler arasındaki kıskançlık, gençlikte sevgililer arasındaki romantik kıskançlık, evlilikte eşler arasında sevgi, ilgi, sadakat, aldatma ve ihanetten kaynaklanan kıskançlık (Othello kıskançlığı⁴), akrabalar

² Bkz. Toohey, 2016: 32. Peter Toohey ilave olarak şu örneği verir: “Komşunuz gibi bir BMW'ye sahip olmak isteyebilirsiniz. Bu arabaya sahip olmamak acı çekmenize bile neden olabilir fakat bu duygu hasettir, kıskançlık değil.” (s.32).

³ Injelitance, “incompetence” ve “jealousy” kelimelerinden baş harflerinden oluşturulmuş bir kelimedir. Bkz: Parkinson, 1957.

⁴ William Shakespeare'in Othello (The Tragedy of Othello, the Moor of Venice) adlı eseri Othello ile karısı Desdemona arasındaki kıskançlığı anlatır. Othello yakalandığı kıskançlık hastalığı dolayısıyla şüphelerinin içinde boğularak çok sevdiği karısını ve

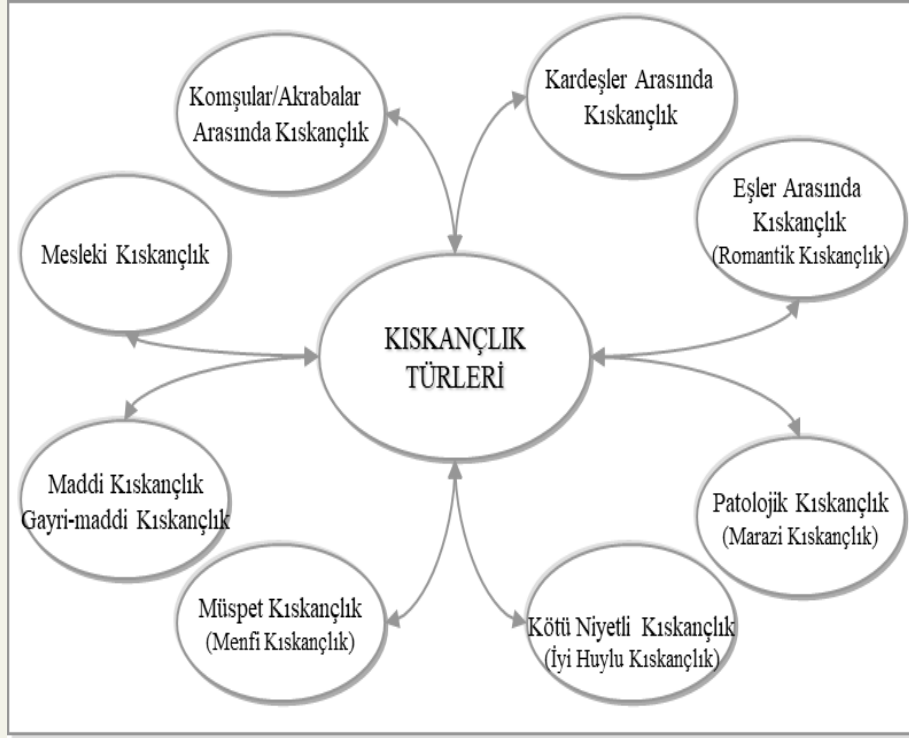
arasındaki kıskançlık, komşular arasındaki kıskançlık, meslek yaşamında ve işyerinde ortaya çıkan kıskançlık, politik kıskançlık, devletler arasındaki kıskançlık başlıca kıskançlık türleri arasında sayılabilir.

Kıskançlığı sahip olunan güç ve değerler (para, servet, makam, mevki vs.) açısından “*maddi kıskançlık*” ve “*gayrimaddi kıskançlık*” olarak da ayırabiliriz. Bir başka açıdan “*müsbet kıskançlık*” ve “*menfi kıskançlık*” ayrımı da listeye eklenebilir. Kıskançlığın tamamen kötü ve olumsuz bir olgu olarak değerlendirilmesi yanlış olur. İnsanlar arasında “*insan sevdiğini kıskanır*” sözü bile kavramın gerisinde bir pozitif mana olduğunu açıklamaktadır. Hasetten farklı olarak ileri aşamalara varmış bir kıskançlık duygusu patolojik ve nevrotik bir vaka olarak değerlendirilebilir. Patolojik kıskançlık (marazi kıskançlık) literatürde “*saplantılı kıskançlık*” (obsessive jealousy), “*sanrılı kıskançlık*” (delusional jealousy) gibi farklı türde kavramlarla ifade edilmektedir.⁵ Makul ve kabul edilebilir dozda bir haset ya da kıskançlık duygusu hastalık değil, davranış bozukluğu olarak kabul edilebilir. İleri ve aşırı seviyelerdeki haset ya da kıskançlık duygusu ise kişiyi depresyona sürükleyerek hem kendisine zarar verir, hem de karşısındaki kişinin zarar görmesine sebebiyet verebilir.

---

kendisini öldürür. Bkz. Shakespeare, 2016. William Shakespeare bu patolojik kıskançlığı yeşil gözlü bir canavara (green-eyed monster) benzetir ve Othello’sunda şu sözlerle ifade eder: “*O, kıskançlıktan sakının, lordum! Yeşil gözlü bir canavardır o, Hem yer insanı, hem işkence eder yerken. Boynuzludan boynuzluya fark var. Kimi, kendini boynuzlayanı zaten sevmiyorsa, Başına geleni bilse de mutlu yaşar. Ama vay haline o kişinin ki, hem taparcasına sever, hem de her an cehennem azabı içinde şüpheyle kıvrılır*”. (s.100) Bu kıskançlık olgusu 1955 yılında J.Todd ve K. Dewhurst tarafından “*Othello Sendromu*” adıyla literatüre girmiştir. Yazarların makalelerinin başlığından anlaşılacağı üzere sendrom “*cinsel kıskançlık*” olarak adlandırılmıştır. Todd and K. Dewhurst, 1955. Eşler ya da sevgililer arasında ortaya çıkan bu aşırı patolojik kıskançlık psikolojide “*kıskançlık manyaklığı*” (monomania) olarak adlandırılan paranoid semptom ya da sendromlardan birisidir.

⁵ Haset ve kıskançlık kavramları ve türleri konusunda bkz. Schoeck, 1987; Anderson, 1987; Salovey, 1991; Türkçe literatürde kıskançlık konusunda yazılmış çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. bkz. Demirtaş, 2004; Kaynak, 2020. Akademik kıskançlık boyutu yönüyle konuyu ele alan çalışmalar için bkz. Özdemir, 1989; Özdemir, 2021.

Şekil-1. Kıskançlık Türleri: Tipoloji

Haset ya da kıskançlık literatürde iyi niyetli ve kötü niyetli kıskançlık olarak da bir ayrıma tabi tutulmaktadır. “*Kötü niyetli kıskançlık*” (malicious envy) kıskanç kişinin daha iyi durumda olanı kendi pahasına bile olsa aşağı çekmek istemesine neden olan negatif bir duygudur.

“*İyi niyetli kıskançlık*” ya da “*iyi huylu kıskançlık*” (benign envy) ise sonuç açısından daha olumlu bir duruma işaret eder. Bu ikinci tür kıskançlıkta karşıdaki kişinin sahip olduğu varlıklara, değerlere ya da özelliklere karşı bir kıskançlık duygusu mevcut olmakla beraber kişinin diğer kişi kadar başarılı olmak için daha fazla çaba harcaması durumu ortaya çıkabilir. İyi huylu kıskançlık en azından kişiyi başarılı olmaya motive ederek olumlu yönde etkileyebilir ve bu açıdan müspet bir kıskançlık duygusudur (Crusius & Lange, 2014; Navaro-Carrillo vd. 2018). İyi niyetli kıskançlık (ya da iyi niyetli haset) literatürde “*tehlikesiz kıskançlık*” (ya da tehlikesiz haset) olarak da adlandırılır. Tehlikesiz haset, özünde kötü niyet taşımayan ve kişinin kendi pozisyonunu yükseltmeyi amaçladığı bir haset türüdür. Burada kişi, kendisinden üstün gördüğü kişiye hayranlık duyar; bu kişinin sahip olduğu şeye sahip olmayı arzular ve o şeye hâlihazırda sahip olmadığı için üzüntü hissedebilir. Kötü niyetli hasette ise hedeflenen, haset duyulan kişinin sahip olduğu şeyleri kaybetmesi ve o kişinin sahip

olduğu şeylerden kopartılması ya da elinden alınmasıdır (akt Ezgi, 2018: 1752).⁶

Öte yandan psikanalitik teoride “*penis kıskançlığı*” (penis envy) adı verilen bir ilginç teoriyi de burada not etmek isteriz. Penis kıskançlığı Sigmund Freud tarafından kadınların psikoseksüel gelişimiyle ilgili olarak var olduğu iddia edilen bir haset ya da kıskançlık duygusudur. Freud’a göre kızlar çocukluk evrelerinde penisleri olmadığını fark ettiklerinde bir kaygı yaşarlar ve bu yüzden kıskançlık duygusu geliştirirler. Neo-Freudcu psikiyatrist Karen Horney de erkeklerin kadının biyolojik işlevlerine (hamilelik, doğum, emzirme) karşı hissedebilecekleri kıskançlığı “*rahim kıskançlığı*” (womb envy) olarak adlandırmıştır. Psikanalitik teoride “*vajina kıskançlığı*” (vagina envy), “*meme kıskançlığı*” (breast envy), “*doğum kıskançlığı*” (parturition envy) gibi terimlerin olduğunu da burada not edelim. Tüm bu kavramlar bizim ilgi ve bilgi alanımızın dışında olan, psikolojide ve psikanalitik teoride üzerinde tartışma ve eleştiriler yürütülen konulardır.⁷

3. Akademik Kıskançlık

Akademisyenler diğer insanların sahip olduğu duygu, sezgi ve ruh haletinden tamamen farklı psikolojiye sahip varlıklar değildir. Tıpkı diğer insanlar gibi onlar da kendilerinde olmayan şeyleri (zenginlik, statü, başarı vb.) kıskanırlar. Ancak diğer insanlardan farklı olarak akademisyenlere haz veren başkaca unsurlar vardır. Yazdığı eserler ile akademik saygınlık ve itibar sahibi olan bir akademisyenin meslektaşları tarafından kıskanılmasının yaygın bir durum olduğu söylenebilir. Makam, unvan, kadro, terfi ve daha birçok konu etrafında bazen zararsız kıskançlıklar (haset); bazen de küslüklere ve düşmanlıklara varan aşırı kıskançlıklar ortaya çıkabilir.

Yükseköğretim kurumlarında sıkça rastlanan haset, kıskançlık, çekememezlik gibi duygular “*vasatlık kültürü*” ile ilgilidir. Çalışmamızın hemen başında ifade ettiğimiz üzere hasbelkader üniversitede öğretim elemanları kadrosuna atanmış olan bir kimse eğer içinde okumak, araştırmak, yazmak vs. istek ve arzusu yoksa ve tek gayesi akademik kariyerizmin formalite ve prosedürlerini yerine getirmek suretiyle akademik dereceler ve unvanlar almaksa o kimsenin çalışkan ve üretken meslektaşlarını kıskanması söz konusu olabilir. Bir taraftan daha fazla ek ders ücreti alma gayesi peşinde koşan ve haftada 30-40 saat ders vermeye çalışan bir öğretim elemanı arta kalan boş zamanlarında doçent ve profesör unvanlarından mahrum kalmamak için bilim adamı olmaya çalışıyorsa o kişinin

⁶ Orijinal kaynak için bkz. Parrott, W. G. “The Emotional Experience of Envy and Jealousy”. The Psychology of Envy and Jealousy. Ed. Peter Salovey. New York: The Guilford Press, 1991. 3-28

⁷ Bkz. Britannica, “Penis Envy”, <https://www.britannica.com/science/penis-envy>
Bkz. Britannica, “Womb Envy”, <https://www.britannica.com/science/womb-envy>
Ayrıca bkz. APA Dictionary of Psychology, <https://dictionary.apa.org/penis-envy>

akademik vasatlıktan öteye gitmesi söz konusu olamaz. Böylesine bir akademik zevatin ya da müptezel öğretmen müsveddesinin bilim adamı, fikir adamı ya da entelektüel olması pek tabii beklenemez! Özetle, haset, kıskançlık ve çekememezlik gibi duyguların akademik vasatlık kültürü ile yakından ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

Haset, kıskançlık, çekememezlik ve saire aynı zamanda rekabet ile ilgilidir. Filler ve kuşların ya da tavşanlar ve kaplumbağaların aynı yarışa dâhil edilmesi hangi mantıkla yapılır? Siz eğer tüm sürü hayvanlarını aynı yarışa ederseniz ve ardından da akademik metrikler (ölçevler) ile başarıyı ve performansı ölçmeye kalkarsanız bu sonuçta akademisyenler arasında hiç de hoş olmayan haset ve çekememezlik duygularını ortaya çıkarabilir. Bununla da kalmaz daha da ileri giderek muhtelif patolojik kıskançlıklara yol açabilir. Eşitler arasındaki rekabet içerisinde hasetlik ve çekememezlik duygularını barındırır da sonuçta yararlıdır; akademik verimlilik ve üretkenlik ortaya çıkararak bilimin gelişmesine hizmet edebilir. Bu durumu “müspet kıskançlık” olarak değerlendirebiliriz. Oysa vasat öğretmenler ile bilim insanlarını aynı kurumda aynı unvanları almak üzere bir yarışa sokarsanız o zaman vasatlar işini aşkla yapan bilim insanlarını ve fikir adamlarını aşağıya çekmeye çalışırlar. Vasatlar başarılı akademisyenlere yönelik kötüleme ve karalama yapabilirler. Hele ki, yönetim kadrosunda bulunan öğretim elemanı liyakatsiz bir vasat ise o zaman iş çok daha ağır maliyetler ile sonuçlanabilir. Psikolojik taciz (mobbing), dışlama, engelleme ve saire davranış ve tutumlar başarılı akademisyenleri işlerinden soğutabilir, hatta işlerinden ayrılmalarına sebebiyet verebilir.

Akademik kıskançlığın ortaya çıkmasına son yıllarda giderek yaygınlaşan akademik metriklerin de bir ölçüde etkili olduğu söylenebilir. Yukarıda değindiğimiz üzere akademik başarı ve performansı ölçen muhtelif metrikler (ölçevler) nihayetinde akademisyenler arasında bir karşılaştırma yapma imkânı sunar. Bu sıralamalarda daha aşağıda olan ya da sıralamaya giremeyen akademisyenlerin bir kısmının haset ve çekememezlik yönündeki olumsuz duyguları su yüzüne çıkabilir. Halbuki “öğretmen” ile “araştırmacı” arasında ayrımın yapılmış olduğu bir akademik kültürde bu menfi kıskançlık en azından daha minimum seviyelere indirilebilir.

Akademik kıskançlık bahsini burada kapatmadan önce bir başka hususu da belirtmekte yarar görüyoruz. Akademisyenler arasında disiplinler-arası çalışma farklılıklarından kaynaklanan kıskançlık da söz konusu olabilir. Disiplinler-arası ve multi-disipliner araştırmalara tamamen kapalı gelenekselci akademisyenlerin bir kısmı çalıştıkları disiplinin kendi tekelinde olduğunu düşünerek başka akademisyenlerin kendi bölgesel sınırlarına girmelerini “bölge ihlali” ya da “alan

istilası” olarak yorumlayabilirler. Dolayısıyla disiplinler-arası araştırma yapan akademisyenler akademik taylorizm geleneğini devam ettiren akademisyenlerin eleştiri ve saldırılarına muhatap olabilirler.⁸

Buna benzer bir eğilim de belirli bir disiplinde ciddi başarılar sergileyen ve araştırmalar yayınlayan bir akademisyenin karşılaşılabileceği çekememezlik vakasıdır. Belirli bir araştırma programı ya da disiplin üzerinde “otorite” ya da “uzman” olarak kabul edilen bir akademisyenin çalışma yaptığı alan ne kadar önemli ve değerli olursa olsun meslektaşları tarafından görmezden gelinebilir ve bu alana katkı sunulmaktan bilinçli olarak kaçınma eğilimi söz konusu olabilir. Haset ve çekememezlik duyguları baskın olduğunda akademisyenler kendi meslektaşlarının çalışma yaptıkları alanda yüksek lisans ve doktora tezler yazılmasını bilinçli olarak engelleme yolunu seçebilirler. Haset ya da kıskançlık duyguları altında ezilen bir akademisyen başarılı meslektaşlarının yaptığı çalışmaları görmezden gelebilir; yayınlanmış makale ve kitaplarına atıf yapmaktan kaçınabilir.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalar çerçevesinde akademik kıskançlığın akademik vasatlık kültürü ile çok yakından alakalı olduğunu söyleyebiliriz. Akademik vasatlık kültüründen tamamen uzak bir atmosferde ya da ortamda çalışan bilim insanları birbirlerinin başarısını kıskanarak (müsbet kıskançlık) yukarı doğru tırmanabilirler. Böylesi bir kültürde “gıpta”, “imrenme”, “hayranlık”, “takdir” gibi duyguların yaygın olması beklenir.

Sonuç: Tespitler ve Öneriler

Akademik kıskançlık üzerine tespit ve gözlemlerimi sade ve özet bir dille maddeler halinde yazarak bu çalışmayı tamamlamak istiyorum:

- Hasetlik, çekememezlik ve kıskançlık vb. duygular insanın doğasının ayrılmaz bir parçasıdır. Akademisyenler de bu duygulardan muaf insanlar değildir.

⁸ Bu konuda kişisel gözlemlerimi de burada not etmekte yarar görüyorum. 35 yıldan bu yana kamu tercihi, anayasal iktisat, hukuk ve iktisat, kurumsal iktisat gibi disiplinler arası alanlarda çalışmalar yapıyorum. Ülkemizde siyaset bilimi, kamu yönetimi, hukuk (özel olarak anayasa hukuku) alanlarında çalışan akademisyenler kamu tercihi ve anayasal politik iktisada “sınır ihlali” yaptığı gerekçesiyle aleni olmamakla birlikte bir “hasmane” tavrı sergilemişlerdir. Siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanında çalışanların “kamu tercihi” araştırma programına; anayasa hukukçularının ise anayasal iktisat araştırma programına deyim yerindeyse “burun kıvrırma”larının gerisinde kıskançlık olduğu söylenebilir. Benzer bir durum bu iki disiplinin doğduğu yer olan ABD’nde de yaşanmıştır ve halen yaşanmaktadır. Profesör William Mitchell 1999 yılında kaleme aldığı “Siyaset Bilimi ve Kamu Tercihi” adını taşıyan bir makalesinde şu şekilde ifade etmiştir: “Siyaset bilimcileri Kamu Tercihi’ne ilk katkıda bulunanların çalışmalarını sempati ile karşılamadılar. 1950-70 yılları arasında siyaset bilimcileri iktisat biliminin araçlarını politikaya uyarlayan kamu tercihi disiplinine ya kayıtsız kaldılar ya da hasmane bir duruş sergilediler. (...) Siyaset bilimcileri iktisatçıların 1940’lı ve 1950’li yıllardan başlayarak yaptıkları araştırmaları hayranlık ya da şaşkınlıkla karşılamak yerine bu disiplinler-arası programa tamamen ilgisiz kaldılar.” Mitchell, 1999: 237.

- Hasetlik, çekememezlik ve kıskançlık vb. bütün organizasyonlarda ve bütün mesleklerde az ya da çok mevcuttur. Üniversiteler ve akademisyenlik mesleği için de bu geçerlidir. Kurum kültürünü önemsemeyen yükseköğretim kurumlarında vasatlık kültürü yerleşir ve bu da netice olarak akademik kıskançlığın yaygınlaşmasına yol açar.
- Çalışma ve sorumluluk ahlakı yüksek başarılı akademisyenler daima haset, çekememezlik ve kıskançlık duyguları içinde kıvranan tembel, miskin, kifayetsiz ve liyakatsiz insanların mağduru olma tehlikesi ile karşı karşıyadırlar. Başarılı olan kişiler aşağıya çekilir. Meyve veren ağaç taşlanır. Doğruyu söyleyen dışlanır. Bunlar hayatın bize öğretmiş olduğu hakikatlerdir.
- Akademik kıskançlık duyguları ile yaşayan insanlar aylak geçen zamanlarının önemli bir kısmını başarılı insanlar hakkında dedikodu üreterek ve yayarak, karalama ve kötüleme yaparak, dışlayarak, itibarsızlaştırarak, makam ve iktidarları var ise engeller çıkararak, psikolojik taciz (mobbing) ve sair yol ve yöntemleri uygulayarak geçirirler. Aslında bu eğilim kıskançlık yapanlara da zarar verir. Akademik kıskançlık duyguları ile yaşayan insanlar sürekli başkalarını takip etmekten kendilerini de yıpratmış olurlar ve çalışmalarına yeterince odaklanamayabilirler.
- “Boynuz kulağı geçer” atasözü akademisyenlik mesleği için de geçerlidir. Genetik açıdan karakter özelliklerinde kıskançlık duyguları baskın olan akademisyenler yetiştirdikleri öğrencilerine ve asistanlarına sundukları bilgi, tecrübe ve imkânları kısıtlama eğiliminde olabilirler; yetiştirdikleri öğrencilerinin ve/veya meslektaşlarının hızını yavaşlatma, hatta daha da ileri giderek engelleme yolunu seçebilirler.

Buraya kadar yazmaya çalıştığım genel tespitlerim daha da genişletilebilir.

Peki, çözüm nedir? Akademik kıskançlığın ortadan kaldırılması için ne yapılmalıdır? Bu konudaki önerilerimi konunun daha iyi anlaşılması için ülkemize yönelik bazı tespitlerle destekleyerek özetlemek istiyorum.

Üniversitede ders veren “öğretmen” (eğitmen) ile bilimsel araştırma yapan “araştırmacı” ayırımı mutlaka yapılmalıdır. Üniversiteye her adımını atan öğretim elemanının bilim adamı olması gerekmez. Ülkemizde doktora derecesi, doçentlik ve profesörlük unvanları deyim yerindeyse ayaklar altındadır. Bu değersizleşmenin mutlaka radikal bir reformla sona erdirilmesi, akademik derecelere ve unvanlara eski itibarının kazandırılması gerekir. Öğretmenlik her seviyede kutsal ve saygı duyulması gereken bir görevdir. Fikir üretme, bilimsel araştırma yürütme,

buluşlar peşinde koşma, yenilik ve yaratıcılık gerçekleştirme yüksek bir zekâ ve azimli bir çalışma gerektirir. Siz eğer sayıları 200 bine varan bir akademik sınıfın⁹ tamamını doçent ve profesör yapmaya kalkarsanız o takdirde “mübtezel çoğunluk” bilgi kirliliği yaratır; “bilgili ve erdemli azınlık” bilimden soğutulmuş ve dışlanmış olur.

Vasat bir öğretmen ile kendini araştırmaya ve fikir üretmeye adanmış bir bilim insanına / fikir adamına siz nasıl aynı unvanları sunarsınız? Bilim, sanat, müzik, edebiyat gibi alanlarda doğuştan gelen sıra dışı bir yeteneğe sahip olan insanları siz nasıl olur da vasatlığın iktidarına teslim edersiniz? Yenilikçi, yaratıcı ve hayal gücü yüksek insanları siz nasıl olur da sıradanlığın ve bayağılığın labirentlerine hapsedersiniz? Bunları yaptığınız takdirde akademik kıskançlık sorunu giderek büyür ve patolojik sonuçlar ortaya çıkarır.

Akademik kıskançlığın ortadan kaldırılmasına yönelik ikinci önerim akademik hareketliliğin sağlanmasıdır. Aynı kurumda, aynı mekânda uzun süre görev yapmak fevkalade yanlıştır. Tabiri caizse aynı kurumda “sittinsene profesörlük olmaz!” Akademik hareketlilik yani öğretim elemanlarının mekânsal görev değişimi motivasyon, ferahlık ve verimlilik sağlar.¹⁰ Bir kişinin mezun olduğu bir üniversitede araştırma görevlisi olarak işe başladıktan sonra akademik kariyerizmin tüm basamaklarını aynı üniversitede tamamlayarak neredeyse yarım asır aynı üniversitede yaşamını sürdürmesi ve daha sonra emekli olması vahim bir meseledir. Öte yandan literatürde “akademik akrabalık” (academic inbreeding) olarak adlandırılan sorunun da asla gözden uzak tutulmaması gerekir. Geniş anlamda akademik akrabalık, bir akademisyenin aynı kurumda işe başlaması, o kurumda yükselmesi ve kadroya yerleşmesi anlamına gelir. Bu durum literatürde “akademik endogami” olarak da adlandırılır. Dar anlamda akademik akrabalık ise bir üniversite kültürünün kendi mezun ettikleri doktora öğrencilerini istihdam etmeye öncelik vermesi ve bu konuda açık olmasa da ayrımcılık yapması anlamına gelir (Eels & Cleveland, 1935; McGee, 1960; Horta, 2013).

⁹ Ülkemizde 29.09.2022 tarihi itibarıyla üniversitelerde toplam 183.460 öğretim elemanı görev yapmaktadır. 32.629 Profesör; 21.032 Doçent; 41.986 Dr. Öğretim Üyesi; 37.821 Öğretim Görevlisi ve 49.994 Araştırma Görevlisi. Bkz. Yükseköğretim Kurulu, Yükseköğretim Bilgi Yönetimi Sistemi. (<https://istatistik.yok.gov.tr/>) Hali hazırda yaklaşık 90 bine yakın sayıda akademisyen (öğretim görevlisi + araştırma görevlisi) doktora unvanını elde ettikten sonra akademik kariyerizmin rutinlerini ve prosedürel şartlarını yerine getirdikten sonra doçent ve daha sonra profesör olacaklardır. Akademisyen enflasyonu akademisyenlik mesleğini değersizleştirecek, itibarını zedeleyecek, mesleki saygınlığını yok edecek bir yoldur! Akademik vasatlığın büyümesine yol açacak çok vahim bir yoldur!

¹⁰ Akademik hareketlilik ile akademik verimlilik arasındaki ilişkiyi inceleyen çok geniş bir literatürün var olduğunun altını çizelim. Konu ile ilgili bizim dikkatimizi çeken bazı kaynaklar için bkz. Cruz-Castro & Sanz-Menendez, 2010; Albarrán, Carrasco, Ruiz-Castillo, 2017 ; Ejerme, Fassio, Källström, 2020. Franzoni, Scellato, Stephan, 2014.

Özetle, akademik kıskançlık sorunu ile akademik hareketlilik (mobilité) arasındaki yakın ilişkinin göz ardı edilmemesi gerektiğine inanıyorum. Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında akademik kıskançlığın bu derece yaygın olmasının sebeplerinden birisi akademik hareketliliğinin olmamasıdır. “*Tebdil-i mekânda ferahlık vardır*” sözü çok doğrudur; Eğer bir üniversite hocası akademik yaşamında birbirinden farklı illerde, farklı üniversitelerde görev yaparsa bu onun en başta ruhunu yeniler, atalet ve rehavetten uzaklaştırır. Akademik hareketlilik aynı zamanda akademik verimlilik düzeyinin yükselmesine imkân sağlayarak akademik ataletle kendini teslim etmiş akademisyenlerin en azından bir kısmının bu olumsuz durumdan kurtulmalarını sağlayabilir. Türk yükseköğretiminde uygulanan “*geçici süreli*” hareketlilik programları (Mevlana ve Farabi değişim programları) bizim burada önerdiğimiz gerçek anlamda akademik hareketlilik projesi ile kesinlikle aynı şey değildir.

Kitlesel yükseköğretimin, akademik enflasyonun, küresel akademik kapitalizmin önüne neredeyse setler çekmenin imkânsız olduğu bir dünyada yükseköğretimdeki değersizleşmeyi tamamen ortadan kaldırmak bir hayaldir. Buna rağmen ideal bir üniversite için “*sine quo non*” ilkeleri yükseköğretim kurumlarında tesis etmek ve kurumsallaştırmak fevkalade önemlidir. Akademik özgürlük, akademik özerklik, akademik kalite, akademik performans, akademik verimlilik, akademik etik, akademik liyakat, akademik hareketlilik, akademik rekabet, akademik kültür ideal bir üniversitenin temel yapı taşlarıdır.

İyi bir akademik kültür¹¹ akademisyenlerin deyim yerindeyse birbirlerinin kuyularını kazmadan uyum içerisinde verimli çalışmalar yapmalarına olanak sağlar. Akademik kültürün yerleşmesi için öncelikle diğer yapı taşlarının inşa edilmesi gerekir. İçinde özgürlük, rekabet, hareketlilik, liyakat, ahlak ve erdem gibi değerlerin olmadığı bir üniversitede kurum kültüründen söz etmek samimiyetsizlikten başka bir şey değildir.

Türkiye’de ideal bir üniversitenin temel yapı taşları maalesef doğru inşa edilememiştir; binayı güçlendirmek için yapılan iyileştirmeler de binayı ayakta tutmaya yetmemiştir, yetmemektedir... Geldiğimiz noktada Türk yükseköğretim sisteminde ve yükseköğretim kurumlarında harabat ve tahribat derinleşmiştir.

Özetle ve sonuç olarak, akademik kıskançlık sorunu geniş manada “*ideal üniversite*” unsurları ile çok yakından ilişkilidir.

¹¹ Akademik iklim, akademik ekoloji, akademik habitus terimlerini de bu anlamda kullanabiliriz.

Konuyu dar bir çerçevede ya da sadece tek bir boyut üzerinden ele alarak incelemenin doğru olmayacağı kanaatini taşıyorum.¹²

Sıradanlık kültüründe sıradan insanlara kolay yollardan akademik dereceler ve unvanlar dağıtılırsa, bu da yetmez mübtezellere akademik makamlar tahsis edilirse orada sıra dışı insanların yaşam alanı daraltılmış ve yok edilmiş olur. Sıradanların sıra dışı olanları kapı dışarı ettiği¹³ bir akademik kültürde yenilik ve yaratıcılık olmaz, buluşlar yapılamaz, meydan okuyucu fikirler üretilemez...

Kaynaklar

Aktan, C.C. (2022). *Mübtezel kalabalık ecce homo academicus*. LiteraTürk Yayınları.

Aktan, C.C. (2019). *İyilikten doğan kötülükler, iyilikseverlik eleştirisi: parentalizm, paternalizm ve patolojik alturizm üzerine incelemeler*. LiteraTürk Yayınları.

Albarrán, P. & Carrasco, R. & Ruiz-Castillo, J. (2017). Are migrants more productive than stayers? some evidence from a set of highly productive academic economists. *Economic Inquiry*, 55(3), 1308-1323. <https://doi.org/10.1111/ecin.12430>

Anderson, R. (1987). Envy and jealousy. *Journal of College Student Psychotherapy*, 1(4), 49-81. https://doi.org/10.1300/J035v01n04_04

Bacon, F. (2018). *Denemeler* (çev. A. Göktürk). Yapı Kredi Yayınları.

Crusius J. & J. Lange. (2014). What catches the envious eye? attentional biases within malicious and benign envy. *Journal of Experimental Social Psychology*, 55, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2014.05.007>

Cruz-Castro, L. & Sanz-Menendez, L. (2010). Mobility versus job stability: Assessing tenure and productivity outcomes. *Research Policy*, 39, 273-278.

Demirtaş, H. A. (2004). *Yakın ilişkilerde kıskançlık (bireysel, ilişkisel ve durumsal değişkenler)* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ejermo, O. & Fassio, C. & Källström, J. (2020). Does mobility across universities raise scientific productivity?. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 82(3), 603-624. DOI: 10.1111/obes.12346

¹² Akademik kıskançlık konusunu ele alan çalışmalarda genel olarak bu dar vizyonun hâkim olduğunu söyleyebilirim.

¹³ Mevlana Celaleddin Rumi'nin sözleriyle ifade edelim: "Demedim mi yolunu vururlar seni, demedim mi soğuturlar seni. Söyle bunları sana hep demedim mi?"

Franzoni, C. & Scellato, G. & Stephan, P. (2014). The mover's advantage: the superior performance of migrant scientists. *Economics Letters*, 122(1), 89-93. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2013.10.040>

Eels, W. C. & Cleveland, A. C. (1935). Faculty inbreeding. *The Journal of Higher Education*, 6(5), 261-269. <https://doi.org/10.2307/1975545>

Horta, H. (2013). Deepening our understanding of academic inbreeding effects on research information exchange and scientific output: new insights for academic based research. *Higher Education*, 65, 487-510. DOI 10.1007/s10734-012-9559-7

Kaynak, B. D. (2020). Haset duygusunun sosyal psikolojik açıdan değerlendirilmesi. *Nesne*, 8(17), 284-291. DOI: 10.7816/nesne-08-17-09

McGee, R. (1960). The function of institutional inbreeding. *American Journal of Sociology*, 65(5), 483-488. <https://doi.org/10.1086/222753>

Mitchell, W.C. (1999). Political science and public choice: 1950-70. *Public Choice*, 98, 237-249.

Navarro-Carrillo, G., Beltrán-Morillas, A., Valor-Segura, I., & Expósito, F. (2018). The pernicious effects of malicious versus benign envy: perceived injustice, emotional hostility and counterproductive behaviors in the workplace. *The Spanish Journal of Psychology*, 21, E41. <https://doi.org/10.1017/sjp.2018.49>

Özdemir, S. (1989). Akademik örgütlerde kıskançlık üzerine fenomenolojik bir çalışma. (Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdemir, S. (2021). Kıskançlık olgusu ve akademik örgütlere yansması. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 12 (30), 652-676. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.806859>

Parkinson, C. N. (1957). *Parkinson's law, and other studies in administration*. Mass: Houghton Mifflin Co.

Salovey, P. (1991). *Psychological perspectives on jealousy and envy*. Guilford Publications.

Shakespeare, W. (2016). *Othello* (çev. B. Bozkurt). Remzi Kitabevi.

Schoeck, H. (1987). *Envy: A theory of social behavior*. IN: Liberty Press.

Todd, J. and K. Dewhurst (1955). The Othello syndrome: A study in the psychopathology of sexual jealousy. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 12(4).

Toohey, P. (2016). *Edebiyatta sanatta ve popüler kültürde kıskançlık* (çev. B. Kovulmaz). Doğan Kitap.

Tuna, E. (2018). Haset ve kıskançlığın tanımlanması ve klinik görünümü. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 58 (2), 1751-1767. DOI: 10.33171/dtcjournal.2018.58.2.27

Protokol Dergisi

Çağrı Metni

Protokol dergisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi bünyesinde yayımlanmaktadır. Uluslararası İlişkiler, Sosyoloji, Ekonomi, Kent, Çevre ve Yönetim konuları başta olmak üzere sosyal bilimler alanına dair kısa makalelere yer veren hakemli dergi, Şubat ve Ağustos olmak üzere yılda iki kez yayımlanmaktadır.

Kısa makalelerin yanı sıra derginin her sayısında rapor, derleme, konferans notları, örnek olay, kitap tanıtımı vb. makale dışı yazılara da yer verilmektedir.

Dergi, öncelikli olarak ilgili alanlardaki güncel strateji temelli konulara dair tartışmaları okuyucu ile buluşturmayı hedeflemektedir.

Bu bağlamda hazırladığınız çalışmalarınızı bekliyoruz...

Genel yayım ilkeleri ve yazım kuralları için:

www.ktu.edu.tr/sam/protokol

Dergiye yazı göndermek için:

suna.ersavaskavanoz@ktu.edu.tr

**KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ**
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

**KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ**
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

PROTOKOL

PROTOKOL

2023 | YIL 4 SAYI 1

KARADENİZ TEKNİK
ÜNİVERSİTESİ
STRATEJİK ARAŞTIRMA
MERKEZİ DERGİSİ

İbn Haldun'un Medeniyet Düşüncesi Üzerine

Tülay DEMİR

*Toplumsal Cinsiyet ve Kadınların Siyasal
Hayattaki Rolü*

Bahriye ESELER

Adalet Dairesi: Adil Düzenin Esasları

Erol ŞİMŞEK

*Türk Siyasal Partilerinin İsim Seçimlerinin
Analizi*

**Selcen
ALTINBAŞ-UMUT**

Akademik Kıskançlık

**Coşkun Can
AKTAN**